

# VŠEHRD

LIST SPOLKU ČESKÝCH PRÁVNÍKŮ VŠEHRD V PRAZE

---

---

## První krok ku socialisaci dolů.

K. Pexidr.

Důležitost podniků, které jsou zařízeny na těžení přírodního bohatství a využitkování přírodní energie pro celý státní organismus a akutnost požadavku po nové úpravě pracovního procesu, byla podnětem, aby byl vydán komplex zákonů z února a dubna, jímž upravuje se jednak účast zaměstnanců při hornictví na správě dolů, jejich podíl na čistém zisku (zák. z 25. února 1920, sb. z. a n. č 143), stanoví dále zásady pro státní dozor nad těžbou a distribucí uhlí a odvádění dávky z něho (zák. z 9. dubna 1920, sb. z. a n. č 260), zavádějí se nové zvláštní samosprávné orgány zaměstnanců a hornické rozhodčí soudy (zák. z 25. února 1920, sb. z. a n. č 144, 145). Při hornickém podnikání již dříve uplatňuje se snaha, aby zjednávání námezdních smluv a pracovních řádů bylo vyjmuto z rukou soukromých a podřízeno normativním předpisům veřejnoprávním. Tak horním zákonem už stanovena maximální doba pracovní, určena povinnost zaměstnavatelova zavěsti zvláštní pracovní řád, který by obsahoval ustanovení o práci žen a dětí, odměny za mimořádné výkony, rozvázání pracovního poměru a o trestech (§§ 200—206 hor. zák.).

Dnes pak únorovými zákony omezuje se ještě více svoboda volného podnikání při hornictví. Těmito zákony učiněn byl počátek zveřejnění dolů. Homogenní způsob těžby, územní koncentrace důlních závodů, rovněž i soustředění dolů mezi nemnoho podnikatelstev, činí tento obor průmyslové těžby zralým k tomu, aby sesilováním vlivu veřejnosti byla připravována změna majetku, dosud soukromého, ve veřejný majetek. Toto zveřejnění, socialisace, tak dnes přetřásaná, stává se, odmyslíme-li si agitační obal, problémem technicko-výrobním. Je celkem nerozhodno, bude-li hospodaření důlní přeneseno na stát, neb bude-li subjektem majetkových práv národ jako celek, nebo nastane-li autonomisace uhelné produkce (návrh německého ministra Wissela a stát. podtajemníka von Moellendorfa),<sup>1)</sup> kdež samostatné hospo-

<sup>1)</sup> Fleischner: Socialisace v praxi, str. 92.



dářské svazy regulovaly by těžbu, odbyt a provoz uhlí se zástupci zaměstnavatelů, zaměstnanců, konsumentů i státu. Nejdůležitějším při této přeměně jest, zvýší-li se pracovní výkonnost. Nový řád výrobní může býti živoča schopným, učení-li orga-sačně dokonaleji a ekonomictěji produkci, zvětší-li pracovní efekt. Právě jenom tato vyšší struktura systematického podnikání, přesný přehled potřeby a přizpůsobené jí výroby, bude pákou, která může snad vytlačiti formu soukromokapitalistického podnikání v tomto oboru.

Nynější atomisace práce dělníkovy, rozčlankování pracovního pochodu na nejprostší mechanické pohyby, činí dělníka pouhou částkou veliké tovární mašinerie. Tovární organismus, jenž v celku je dělníku nepřístupným a neznámým, má za následek pokles zájmu o prospívání továrny. Tato lhostejnost, jevíci se ve zmenšené chuti ku práci, musí býti odstraněna tím, že dělníku se umožní, aby zúčastnil se na řízení závodu, že zajistí se mu vliv v otázkách mezdních a ochrany pracovní.

Vypěstovati pocit odpovědnosti u dělnictva, zasvětití je zřízením závodních rad do vedení podniku — jest intencí únorových zákonů. Chtějí být prvou etapou k socialisaci dolů (viz důvodová zpráva. Tisk 2.461). Připravují vsahování do suverenní dosud sféry podnikatelovy, totiž do oblasti dispoice se ziskem, zavádějí nucenou kontrolu zaměstnanců nad závodem.

## I.

Třemi zákony z 25. února 1920 má pojem demokratisace přenesen býti (závodní rady) i na pole hospodářské, má býti jednostranná autorita a odpovědnost podnikatelova rozdělena rovnoměrněji mezi něj a zaměstnance a konečně mají býti řešeny rozhodčími soudy hornickými spory mezi závodní správou zájmovými institucemi zaměstnaneckými. Všechny tyto zákony jsou spjaty v jeden celek a vzájemně se doplňují. Zákon o účasti zaměstnanců při hornictví na správě dolů a jejich podílu na čistém zisku byl až dodatečně vypracován a přičleněn, když zákon o závodních a revírních radách, k němuž původně připojeno zásadní pouze přiznání práva zaměstnanců na část čistého zisku s podotčením, že provedení této zásady přenechává se vládnímu nařízení, byl právě proto presidentem Národnímu shromáždění vrácen. (Důvodová zpráva.)

Zmíněnými zákony zavedena do našeho zákonodárství zvláštní instituce rad. Podle rozsahu podniků zřízeny rady závodní, neb podnikové a pro celý okrsek rady revírní. Dělnické rady, myšlené jako specificky třídní bojovné organisace, připravující transformaci společností ve smyslu komunistickém, liší se svým politickým posláním značně od uzákoněných politicky neutrálních rad závodních. Dělnické rady, složené ze zaměstnanců jednotlivých závodů (vyskytují se v Rusku již za revoluce r. 1905), vznikají tam, kde nebylo odborných dělnických organisací. Za ta-



kových okolností mají svůj význam. Tu pak stávají se školou dělnictvu, připravující je na odborné řízení podniků, kalkulaci výroby a odbytu, věci to krajního významu pro zaměstnance, chtějící převzítí jednou řízení závodu. V Rusku staly se něčím docela jiným: politickým exponentem a zákonodárným sborem na místě komunisty neuznávaného systému zastoupení parlamentárního.

U nás závodní rady, zřízené při závodech aspoň s 20 zaměstnanci, vstupují na místo báňských společenstev (zák. z r. 1896, č. 156 ř. z.) Tato společenstva organizačně značně složitá, zastupovala, rozdělena na dvě souřadné skupiny, zájmy podnikatelů a zaměstnanců. Zde je ještě vidět plnou rovnost obou stran a výlučné právo podnikatelské na zisk a řízení podniku.

Též v Německu zákonem z 4. února 1920 zavedeny závodní rady. Na rozdíl od našich, zřízených jen při hornictví, vztahují se na všechny podniky s více než 20 volbou oprávněnými zaměstnanci.

Význam závodních rad oslaben tím, že omezeny jen na podniky hornické. Vliv mají jen poradní a iniciativní (§ 2. zák. o záv. a rev. radách) s výlukou samostatného zásahu do administrace podniku. Vliv na správu podniku vyhražuje se až, jde-li o podniky zaměstnávající trvale více než 100 osob. V tom případě zřizuje se podniková rada, které zaměstnavatel je povinen předkládati obchodní bilanci, kdežto závodové radě musí pouze dovoliti nahlédnutí do ročního účtu rozvázného (sb. z. a n. č. 144, § 2). Nad to, aby zachována kontinuita styku mezi podnikovou radou a zaměstnavatelem, aby nenastala přestávka v kontrolní činnosti rady, nařízeno, že v obligatorně svolaných čtvrtletních schůzích je podnikatel povinen referovati o obchodním provozu (sb. z. a n. č. 143, § 3). Kompromisní stanovisko, vlastní všem těmto zákonům, jeví se v ustanovení, že jde-li o podniky utvořené co společnosti různých typů, připouští se ve správních neb dozorčí radě zástupci zaměstnanců jen s hlasem poradním, ač delegáti horníků žádali o zastoupení plnoprávné, které na př. v Německu bylo zaměstnancům přiznáno.

Značnější vliv podnikové rady, jevící se i návrhem na stanovení a rozdělení čistého zisku, uznán i vytčením podmínek pasivního volebního práva do podnikových rad. Jak hranice věku (30 let) i doba zaměstnání při závodě (2 leta) i při hornictví (4 leta) stanovená výše při určení volitelnosti do podnikové rady, než jde-li o volbu zástupce do rady závodní (24 roky stáří, 6 měs. zaměstnání při závodě, 3 roky při hornictví). Aktivní volební právo vázáno jen stářím (18 let) a dobou zaměstnání (3 měsíce). Mohla by vzniknout otázka, zda při podnicích nově vzniknuvších jsou zaměstnanci, jsoucí v závodě od jeho vzniku, volitelní, nedosahuje-li doba trvání závodu 6 měsíců. Dle jasného znění zákona (§ 6 zák. z 25. února 1920, č. 144 sb. z. a n.) volební právo se jim nepřiznává, kdežto německý zákon o závodních radách stanoví, že zaměstnání při podniku, třeba že nedosahuje zákonné lhůty 6 měsíců, stačí k volitelnosti, je-li vo-



lený při závodě od jeho vzniku. Volby jsou přímé, tajné, s poměrným zastoupením v závodech s více než 100 zaměstnanci.

Značnou odchylkou od způsobu zastoupení při závodních radách, kde počet zástupců určován počtem dělníků, při čemž na každých 5 členů závodní rady vysílají i zřizenci svého zástupce (sb. z. a n. č. 144, § 4) je jmenování 4 zástupců podnikatelem do sedmičlenné podnikové rady. Patrná snaha, aby vliv podnikové rady nebyl přílišný, kdyby byla vyloučena nominace členů rady zaměstnavatelem. Diktátorská funkce rad, která je požadavkem komunistů a vylučuje každý zásah podnikatele na řízení rad, je zde tedy znemožněna.

Závodní rady jsou spíše dozorčím orgánem při provádění sociálně-politických zařízení o ochraně dělnictva, hygieně provozu, pracovním řádu. Nařízením vlády z 13. července 1920, sb. z. a n. č. 434, zřízeny čtyřčlenné mzdové výbory s paritním zastoupením závodní rady a podnikatelstva. Tyto výbory bdí na dodržování kolektivních smluv. Významné jest oprávnění závodní rady, při propouštění dělnictva podnikatelem. Propuštění vázáno na předchozí poradu se závodní radou. Za souhlasu závodní rady možno propuštění (nehledě k §u 202 hor. zák.) co disciplinární trest, neb pro zmenšení a zrušení závodu. Tyto poslední dva případy mají býti zavedeným kontrolním přehledem o stavu závodu, dostatečně napřed předvídaný a strohost výluky zmírněna tím, že opatří se propuštěným dle možnosti zaměstnání jinde. Závodní rady buď spravují neb mají vliv též na správu dobročinných zařízení ve prospěch zaměstnanců. — Členství podnikových a závodních rad, které v četných případech opravňuje, aby nahlédalo se do knih obchodních, zaměstnancům jinak nepřístupných, seznala obchodní a výrobní tajemství, nabytí přehled o prospívání podniku, mohlo by býti zneužito ku prozrazování těchto interních věcí, ku škodě podnikatelově. Tomu čelí ustanovení §u 11 zák. sb. z. a n. č. 143 a č. 144 z r. 1920, že členové rad jsou povinni zachováti mlčenlivost, byla-li sdělení jim učiněná označena co důvěrná.

S druhé strany bylo nutno výslovně chrániti členy rad, aby nebyli pro své členství v radě propuštěni. Ku propuštění je třeba svolení rozhodčího soudu, které odpadá, byl-li propuštěn člen rady z důvodů taxativně stanovených (odsouzení pro zločin, přečin, přestupek ze ziskuchtivosti a proti mravopoctnosti, zlé nakládání se zaměstnavatelem, spoluzaměstnancem, neb hrubá jejich urážka). Podobné ochrany dostává se dělníkům, když volí.

Abyste kvalifikace závodních rad v otázkách odborně technických a obchodních nebyla nezalostí členů snižována, přidán je jim ku poradě technický neb obchodní úředník závodu.

Úzká spolupráce rady se správou podniku zamýšlena společnými poradami obou instancí. Otázka výpsání voleb a právoplatnost voleb závodních rad a přípustnost jejich rozpuštění vyhrazena rozhodování veřejných státních orgánů: je to báňský



revírní úřad, zřízený vždy pro jeden revírní okrsek (na Slovensku je to báňský komisariát — sb. z. a n. č. 569 z r. 1920).

Zájmy zřízenců, namnoze ne paralelní s dělnickými, jsou chráněny poskytnutím zvláštních zástupců. V podnikových radách mají zřízení povinně jednoho zástupce. Nepřipadá-li dle zákona zřízencům v závodní radě ani jeden zástupce, vysílají přes to do schůzí závodní rady svého zástupce, ovšem jen s hlasem poradním. Zřízencem je, kdo podléhá pensijnímu pojištění dle zákona ze dne 5. února 1920, sb. z. a n. č. 89, § 1. Při revírních radách zřízena dokonce samostatná zřízenecká rada, chránící stavovské zájmy zřízenců. Též německý zákon o závodních radách ve snaze, aby paralysoval jednostranný třídní závodních rad, zřizuje v určitých případech i rady zřízenecké.

Závodní rady, připoutané k jednotlivým závodům, omezené místně v svojí působnosti, odvislé od specifických místních poměrů, trpěly by roztržitostí agendy a scházely by jim přehled pro potřeby celého okrsku, krátce staly by se úzkoprsmými ve snaze prospěti společenstvu zaměstnanců jen svého závodu bez ohledu na prosperitu osazenstva celého revíru. Tomu zabrániti se má zřízením revírních rad, které nadřizeny jsou závodním; příslušnost jejich vztahuje se vždy na okres revírního horního úřadu. V Čechách má jich býti na příklad šest. Volební období jako u závodních rad jest dvouleté. Odchytkou od zásady, uplatňování při závodních radách, že volitelní jsou jen zaměstnanci, je předpis, že čtvrtina členů revírní rady může býti vzata ze zástupců odborových organizací, tedy z nevoličů (sb. z. a n. č. 144, § 18). Při revírních radách značně byl zesílen vliv státní jak tím, že zástupce revírního báňského úřadu účastní se všech jednání, tak i že nezákonné jednání báňský revírní úřad sistuje. Tato dozorcí moc státu v autonomní oblasti revírních rad odůvodněna důležitostí pravomoci revírních rad, která dotýká se namnoze zájmů celostátních. Určují revírní rady způsob činnosti rad závodních, vydávají jednotné pracovní řády, rozhodují spory mezi správou závodní a závodními radami. Dle §u 19 odst. 6, 7, byla přiznána revírní radě dalekosáhlá oprávnění: Vliv na distribuci a určení cen uhlí, tím, že vysílá zástupce do uhelné rady, zřízené zákonem z 9. dubna 1920. Revírní rada rozhoduje též o použití podílu zaměstnanců na čistém zisku. Posléze má býti přibrána ku poradě o legislativních návrzích v hornictví. Výlohy revírních a závodních rad jsou hrazeny vybíráním příspěvků, jež sráží se ze mzdy neb platu (nařízení vlády z 28. září 1920, č. 554). Zde tedy náklady mesou zaměstnanci, kdežto dle německého zákona výlohy závodních rad hradí zaměstnavatel.

Dělnické rady, jak vidno z komentovaných zákonů, stávají se zvláštním zastupitelským sborem dělnickým. Mohly by se zdáti snad vedle odborových organizací nadbytečnými. Tento úsudek nebyl by zcela správným, právě tak jako přeceňování vý-



znamu rad. Pojaty jsou odlišně od odborových organizací, mají doplňovat jejich působnost kontrolou správy a vlivem na řízení závodu, mají dále rovnoběžně s nimi působit při úpravě mezdních otázek, ochrany dělnictva jak v ohledu hygienickém, tak sociálním. Při radách oprávnění z nich plynoucí vznikají již pouhou příslušností k závodu, kdežto u odborových organizací až vstupem do nich. I podklad organizace jest jiný: u rad — továrni závody, u odborových organizací — složení podle jednotlivých řemeslných odborů a průmyslových středisek.

Třetím ze zákonů vydaných 25. února 1920, je zákon o hornických rozhodčích soudech. Těmito soudům přiznává se civilní pravomoc při rozhodování a) o odvolání z výroku závodních rad o propuštění, věcech mzdových a disciplinárních, b) o odvolání z výroku revírní rady ve sporech mezi závodní správou a závodní radou. Tento rozhodčí soud je jedním z četných obligatorních rozhodčích soudů, v poslední době uzákoněných. Rozhodnutí jejich jsou exekučně vykonatelná na rozdíl od jednoho druhu anglických smírčích soudů, kde přenechává se vůli stran, chtějí-li se výroku podrobiti.\*) (Pokrač.)

## **Zemské sněmy v Čechách v předbělohorské době habsburské.**

(Referát podle „Sněmů českých“ ze semináře univ. prof. Dra Miloslava Stiebra za přispění kolegův-účastníků podává Slavomil Novotný.)

(Dokončení.)

Všecky artikule, pokud byly na sněmu usneseny, vyžadovaly relace k deskám a zapsání do desk zemských. Tyto, jak známo, shořely r. 1541 a tu bylo ustanoveno, aby zřízeny a vedeny byly dále desky dvoje: jedny v Praze a druhé na Karlově Týně. Relace konala se v soudní světnici za přítomnosti královny a zástupců stavů. Počet relatorů byl různý, nejvíce jich bývalo ze stavu rytířského. Mezi relatory bylo možné zastoupení; vyskytuje se i případ, že jeden relator zastupuje jiných šest nepřítomných. Nebyl-li král přítomen, vysílal za sebe tři svoje rady, kteří při relaci ve zmíněné již soudní světnici stáli nahoře na kathedře, kdežto vyslanci sněmovní rozsedli se na svá místa. Jeden z radů, jímž býval nejvyšší kancléř království českého, omluvil nepřítomného krále a oznámil shromážděným, že panovník jest s usnesením sněmovním dobře spokojen. Potom čtení artikulové sněmu a jména všech, kdož při přednášení proposice byli přítomni, z nichž pak každý sám ústně a nepřítomní prostřednictvím jiných přihlašovali se k přiznání. Tímto způsobem byl sněm zapsán do desk zemských a ukončen.

2) Schönberg, Die gewerbliche Arbeiterfase.